

SATELITY ANEB KUDY VEDE CESTA ZE TMY

„Nejhorší věci si o Česku myslím v autě, protože všichni ti polobohatí majitelé typových domků a kapesních trávníků se shlukují kolem silnic, visí na nich jako na záchranném laně, po němž se mohou kdykoli zhoupnout zpátky do civilizace. Z auta vypadá naše republika jako nevkusný kompromis mezi snem a možnostmi, jako země, jejíž obyvatelé se spokojují se skoroštěstím ve skorodomech na kraji skoropřírody, protože neměli odvahu žít ani ve městě, ani na vesnici a zvolili tu nejhorší z obou možností.“

Tomáš Baldýnský, Lidové noviny, 13. 6. 2007

„Padesát kilometrů, sto kilometrů, samé nízké domky, samé zahrady, samé snack bary. Od domu k domu je to hodinu autem. Pěšky nechodí nikdo, šel by dva dni. Je to ošklivé, nemá to žádný střed, ale je to i krásné, luxusní, zmatené, vznešené... Hollywood je výstava vilové architektury, zarámované do kvetoucích zahrad a královských palem. Nemám nic proti Hollywoodu. Líbí se mi.“

Jiří Mucha, Černý a bílý New York, 1965

O obytných satelitech už bylo napsáno mnohé, kdekdo si už na tomto způsobu bydlení brousil svůj ostrovtip a používal výrazů mnohdy i hodně expresivních: *cesta ze tmy* by se stejně dobře mohl jmenovat román o útěku z gulagu, příručka Svědků Jehovových o spasitelné víře podle Strážné věže, kniha o návratu pražských Bohemians do první ligy, vyprávění bývalého komunisty p. Matějky z Pivkovic, nyní člena ODS, nebo oftalmologická skripta. (Pan Baldýnský v úvodním citátu dokonce mluví o *skoroštěstí*, které lidé v takových satelitech prožívají: to mi ale už přijde přece jen trochu frackovské ...).

Proč jsou ale satelity pokládány jedněmi za bezmála ráj na zemi, kde žití znamená nepřetržitý ples, a druhými za temné předpekli, jehož další rozšiřování, jak jsou vždy připraveni argumentovat, už nebezpečně ohrožuje samu podstatu života v okolí velkých měst. Vždyť nějaké to *contradictio in adjecto* pocítujeme skoro z každého vyjádření na tohle téma. A co to vlastně satelity vůbec jsou ?

Satelit je urbanistický útvar, vyrůstající na okraji velkého města, který přebírá obytné, pracovní, rekreační i další funkce tohoto města a je s ním spojen výkonnou dopravou. Tolik urbanistická definice. Je zcela jasné, že tu velmi záleží na proporčnosti tohoto prostředí: metropolitní kultura se všemi historickými aspekty, společenský život centra, zaměstnanecké příležitosti, municipální správa atd. musí na jedné straně satelit (a většinou jich bývá velká řada) „přitáhnout“,

stejně jako mateřská hvězda svou oběžnici, nesmí jej však úplně vyprázdnit. Existuje totiž i urbanistický útvar, omezený pouze na jedinou funkci, totiž obytnou: urbanisté mu říkají *trabant*. Takle monofunkční města - nocležny známe u nás z dob reálného socialismu: na každém sídlišti se stavěly nejprve byty (a agitační střediska). Pak teprve školy a školky, pak samoobsluhy s výhradně potravinářským sortimentem a sem tem nějaká ta prosklená hospoda, útulná jak chodba na prosektuře. A dál nic: obchody, kina, divadla, bary, sportoviště, knihovny, zařízení služeb, drobné průmyslové podniky, kostely, radnice, administrativa, banky, parky, zoologické zahrady, galerie, pošty, zdravotnická zařízení, sociální ústavy, služebny policie, hasičské základny, trafiky a pouliční stánky, dopravní zařízení - to vše vznikalo jen velmi postupně či vůbec. Obávám se, že mnohé dnešní obytné satelity, tvořené rodinnými domky, lze z tohoto pohledu označit právě spíše za takové *trabanty*.

Všechno vzniklo v Anglii koncem 19. stol. U zrodu prvních *zahradních měst*, jak se tehdy říkalo, stáli úředník britského parlamentu E. Howard (vydal knihu *Garden Cities of Tomorrow*, 1898), teoretik A. R. Sennett (*Garden Cities in Theory and Practice*, 1905) a další. Sennett píše: „*Zahradní město ! Jak svěže ten název musí znít... sezónním dělníkům v létě napolo udušeným v úzkých zatuchlých uličkách našich měst zahalených dýmem... Tím, že jsme opustili cestičky Přírody a nahradili je umělostí měst, nahrazujeme ticho, štěstí a pospolitost shonem, neklidem a neupřímností.*“ Dokonce přirovnává bydlení v takových zahradních satelitech k venkovské dívce, „*skromné, prosté a upřímné dívčině, nasycené a spokojené, ozdobené jen svými přirozenými půvaby*“, zatímco městská žena, personifikující bydlení v metropoli, je pro něho „*stvoření podlé, lstivé a neupřímné*“. (No comment !, pozn. J. R.). Jaký div, že po celé tehdejší Evropě i Americe začaly vyrůstat obytné satelity jak sociální dávky po volebním vítězství ČSSD !?

Současný britský historik architektury Mark Girouard o nich ve své knize *Města a lidé* (krásné počtení !) píše: „*Samostatně stojící dům s vlastní zahradou, jehož jednou z nejoblíbenějších forem byl, jak se ukázalo, bungalov, vděčil za svou působivost tomu, že mu lze přiřít tři různé druhy symbolické hodnoty: můžeme v něm vidět miniaturní venkovský dům v parku, usedlost na menším statku nebo (sic !) příbytek v rajské zahradě.*“ Desítky tisíc dnešních českých následovníků takových „*miniaturních venkovských domů*“ však dávno potkala i jiná miniaturizace, totiž pozemková. V současném obytném satelitu někde za městem snad můžeme vidět sem tam i kvalitní architekturu jednotlivých stavebních počínů, jen na tu rajskou zahradu tu jaksi nezbyvá místo.

A abych už pro dnešek opravdu skončil s citacemi jiných prací, laskavý čtenář snad dovolí ještě jedno poslední lakonické konstatování: „ ... můžeme podotknout, že zahradní města se neosvědčila, neboť jsou sídliště až příliš tichými a odloučenými od života a práce. Jsou také velice nákladná pro zřízení rozlehlých inženýrských sítí a navíc zabírají mnoho nenahraditelné půdy.“ (doc. Ing. arch. Felix Haas, CSc., *Architektura 20. století*, 1978). Jak vidno, některým pánům docentům tenkrát u nás vadilo ticho... to byly doby !

Myslím, že tohle je opravdu hlavní problém celé výstavby satelitních čtvrtí - totiž velikost pozemku. Tu pochopitelně nediktuje jen vlastní cena půdy, ale právě i nároky na délku vedení jednotlivých inženýrských a dopravních sítí. A proto se parceluje na díly čím dál menší... Některá sídliště rodinných domků už opravdu začínají připomínat legendární Catal Hüyük v Anatólíi v jižním Turecku, nejstarší dosud známé lidské město, vzniklé (podle dendrochronologické metody datování) kolem r. 7200 př.n.l., více než dva tisíce let (!) před Egyptem či Mezopotámií. Domy jsou tu nahloučeny jeden vedle druhého, bez volných parcel a dokonce i přístupových ulic, dovnitř se vstupuje otvory v plochých střeších. Pamatuji se, že v dobách reálného socialismu se na výstavbu rodinného domku přidělovalo i jen 400 m² (opravdu přidělovalo, protože cena pozemku byla zanedbatelná, čtvereční metr stál méně než třeba rohlík; pozemek jste ovšem nedostal do vlastnictví, nýbrž do podivného *trvalého užívání* na 99 let - sám Bůh ví, co s tím chtěl pak socialistický plánovač dělat...). Odůvodňovalo se to nutností šetřit zemědělskou půdou, v pozadí však dominovala starost, aby nikdo nezbohatl a nestal se terčem lidské závisti, soudruhům tak cizí. Pak se přešlo na 600 m² a ještě později na 800 m². Tomu se už blíží i dnešní průměrná výměra pozemků ve většině satelitů, která se pohybuje od 800 do 1200 m². Bohužel je však pořád dost i obytných souborů s výměrami pozemků sotva polovičními. Není-li kolem domů dost místa pro zahradu, satelitní bydlení „na zdravém povětří“ ztrácí valnou část svého smyslu.

Druhým velkým problémem satelitů je monodruhovost. Samé rodinné domy stěží mohou vytvořit přitažlivý a funkční obraz sídla (ponechme teď stranou časté stesky na jejich architektonickou podobu, ta se ostatně alespoň kolem Prahy a velkých měst už většinou viditelně sune k přece jen lepšímu standardu). Chybí tu kde co, na hospodu, školu či prodejnu tady zkrátka není místo ani investor. Když tu stálo 70 domů, dalo se ještě dojít do centra původní jádrové vesnice pro základní nákup, do kina či hospody. Dnes je jich tady ale už 2 120 a další se stavějí, takže nezbyvá než denně jezdit autem dvacet kilometrů do supermarketu, na úřad, k zubaři nebo na večeri. Většině majitelů usedlostí je mezi 35 až 55 roky, mají auta, psychomotorické

reakce, které jim umožňují vlastnit řidičský průkaz, a zatím mají i na benzín. O dvacet, třicet let později může nastat problém - na stará kolena se bude možná muset leckdo odsud odstěhovat - do města. Nebude tu už v rozumné dostupnosti žádný pozemek, kde by neviditelná ruka trhu mohla doplnit chybějící občanskou vybavenost.

Někomu to přijde možná divné, ale já vnímám satelity nepříznivě i z hlediska právě příliš stejné sociální a věkové skladby jejích obyvatel. Na starého člověka, bezdomovce, Pepka Vyskoče nebo cikánského nepřizpůsobivce tu prostě nenarazíte. Dítka vám tu dospěje v učení se obchodní italštině, četbě Viewegha či paměti Elišky Haškové Coolidge, uprostřed prakticky nekončících gardenparties a golfových turnajů, aniž by kdy vůbec mluvilo s nějakým čičačem toluenu z toho gangu ze starého pivovaru... Pak vystuduje genderová studia a stane se poradcem ministra práce a sociálních věcí. A první opravdový kontakt s rómským etnikem u něho zákonitě vyvolá nutkání použít vaše konto jako základ celonárodní sbírky... Ale demografická skladba se všude časem vyrovná, tak uvidíme.

Jistým problémem satelitů může být i úřední bezkonceptnost, ba bezradnost povolovací mašinérie. Stavby úřednictva se začínají vymykat jakékoli myslitelné rozumnosti, všude je jich pětkrát či desetkrát více než počátkem 90. let. Tak se připravte, že musíte splnit kde co, aby měli vůbec nějakou náplň práce: budou vás pérovat za procenta zastavěné plochy pozemku, barvu krytiny, přesah střechy nebo třeba dělení okénka od WC. Udělování stavebního povolení je teď v Česku proces snad ještě křehčí než manželství předsedů vlády, přesto jeho výsledky bývají žalostné a nevedou ke zkvalitnění stavební produkce. Takže například právě vy si necháte projekt zpracovat kvalitním architektem v naději, že ve vašem souboru jednou vznikne bydlení na dobré adrese. Během příštího roku však ale všude kolem povstanou načínčaná typové chaloupky pro Barbíny v pastelových barvách... Podle nového stavebního zákona ostatně stavební úřad posuzovat kvalitu architektury ani nemůže. Oni tam jenom odškrtávají regulativy.

Jak z toho ven, *kudy, kudy, kudy cestička* ? Inu, na venkov ! Do autentických českých a moravských vesnic, jejichž síť je u nás jedna nejhustějších na světě. Pár desítek kilometrů od krajské metropole či pár kilometrů od okresního centra je pořád dost poloprázdných vesnic či městysů. Jsou tu všude volné parcely, domy za tři čtvrtě miliónu (pravda, ty stojí většinou jen silou zvyku, ale to *místo*, které tím získáme, i kdybychom měli celou chalupu strhnout, to *místo* je úžasné !) a starostové, natěšení na nové občany. Opakuji pořád: zatímco se neodvislý a odvážný duch v 19. století poznal tak, že měl odvalu odejít z rodné hroudy (bývalo na ní přeplněno) do města, dnes je tomu přesně naopak. A nevymlouvejme se na zájmové kroužky dětí: na ty je vozíte i

z obytného satelitu. A internet je také úžasná věc: čím dál více lidí může pracovat u sebe doma, nemusí dennodenně navlékat své auto na „šialenou šňůru na autostrádě šedé“, jak se zpívalo už před třiceti lety v jedné popové písničce...

Přeji vám dobré rozhodnutí.

Ing. arch. Jan Rampich